

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Перший проректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»
професор М.Р. Аракелян

10 2021 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Борисюк Інни Едуардівни на тему «Правовий механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 24 жовтня 2017 року (протокол № 2)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія» від 19 жовтня 2021 року № 6

ПРИСУТНІ:

д.ю.н., проф. Крижановський А.Ф., д.ю.н., проф. Дудченко В.В.; д.ю.н., проф. Завальнюк В.В.; д.ю.н., доц. Мельничук О.С. к.іст.наук, доц. Кормич А.І.; к.ю.н., доц. Кравченко С.П.; к.ю.н., доц. Чувакова Г.М.; к.ю.н., доц. Бальжик І.А.; к.ю.н., доц. Скуріхін С.М.; к.ю.н., доц. Рязанов М.Ю.; к.ю.н., доц. Тіщенко Ю.В.; к.ю.н., доц. Федоров В.А.; к.ю.н., доц. Антошина І.В.; к.ю.н., доц. Серебро М.В.; к.ю.н., доц. Іванченко О.М., к.ю.н., ас. Дудник Р.М.; ст. викладач Ковбасюк С.В.; к.ю.н., ас. Бондаренко А.І.; к.ю.н., асистент Кобко-Одарій В.С., асистент Войткова А.В.; асистент Іванчук В.Є.

З присутніх 4 доктори наук, 14 кандидатів наук та 2 асистента – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження аспіранта кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Борисюк Інни Едуардівни на тему: «Правовий механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

СЛУХАЛИ:

Доповідь здобувача ступеня вищої освіти доктора філософії Борисюк Інну Едуардівну про основні положення та висновки її дисертації на тему

«Правовий механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини», поданої на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Здобувачка зазначила, що для всіх держав сучасного світу універсальним стандартом для розбудови національної політики у сфері прав дитини виступає міжнародний механізм захисту прав дитини, котрий визначено як сукупність нормативних та інституційних елементів, які перебувають між собою у нерозривному взаємозв'язку та взаємодії. До перших належать універсальні та спеціальні міжнародно-правові акти, які регламентують права дитини та їх захист; до других – міжнародні міжурядові та неурядові організації, діяльність яких безпосередньо спрямована на захист прав дитини.

Ретроспективний аналіз формування та еволюції міжнародного механізму захисту прав дитини дав змогу виокремити основні етапи цього процесу, який починається з ХХ ст., навіть випереджуючи формування міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини. Перший етап охоплює першу чверть ХХ ст., коли були регламентовані лише окремі права дитини та способи їх захисту (опіка над неповнолітньою особою, встановлення мінімального віку для праці неповнолітніх, захист від торгівлі дітьми). Тоді ж почали утворюватися перші неурядові організації з метою захисту прав дітей. На другому етапі (30-70-і рр. ХХ ст.) під егідою ООН було прийнято як Загальну декларацію прав людини (1948), так і Декларацію про права дитини (1959), котрі заклали основи для прийняття інших міжнародних актів у сфері прав дитини. У рамках ООН були створені Соціальна комісія і Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) для розробки спеціальних заходів щодо захисту прав дитини. Третій етап (остання чверть ХХ ст.) відзначається підготовкою і прийняттям Конвенції про права дитини 1989 р., що має обов'язковий характер практично для всіх держав та визначає їх політику у сфері забезпечення та захисту прав дитини. Конвенцією 1989 р. був заснований Комітет з прав дитини – основний спеціалізований договірний орган ООН, діяльність якого безпосередньо спрямована на утвердження і захист прав дитини. Четвертий етап починається з третього тисячоліття та характеризується об'єднанням зусиль міжнародного співтовариства для практичної реалізації принципу найкращого забезпечення інтересів дитини та активізацією діяльності міжнародних неурядових організацій у цій сфері.

На регіональному, європейському рівні політика у сфері захисту прав дітей реалізується, по-перше, під егідою Ради Європи, по-друге, у рамках Європейського Союзу, по-третє, у кожній європейській державі на основі національної нормативно-правової моделі забезпечення, охорони та захисту прав дитини. Закріплення в Конституції України європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу Української держави зобов'язує її узгоджувати свою діяльність щодо захисту прав дітей із європейськими стандартами, сформованими Радою Європи за увесь період її функціонування (з 1949 р.). Ці стандарти закріплені

у певних джерелах, які об'єднано у такі групи: 1) загальні договори Ради Європи у сфері прав людини, в яких захист прав дитини унормований у широкому контексті захисту прав і свобод людини загалом; 2) спеціальні акти Ради Європи, прийняті для захисту прав дітей, серед яких – шість загальнообов'язкових конвенцій та низка рекомендаційних актів; 3) прецеденти Європейського суду з прав людини у справах стосовно захисту прав дітей. Установлено сумірність вітчизняного законодавства з положеннями європейських конвенцій, ратифікованих Україною, що підтверджує її прагнення досягнути такого ж рівня захисту прав дитини, який існує у розвинутих європейських країнах. Крім того, з моменту вступу України до Ради Європи на неї поширюється чинність рекомендацій і резолюцій Парламентської Асамблеї Ради та Комітету Міністрів Ради Європи.

У контексті євроінтеграційних планів Української держави проаналізовано політику ЄС у сфері захисту прав дитини як один із пріоритетних напрямів діяльності цього потужного європейського об'єднання. Підтверджено, що Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2016–2021 рр. та Стратегія ЄС щодо прав дитини (2021 р.) мають багато спільного. Загалом європейські інституції, як і міжнародні, прагнуть об'єднати зусилля всіх держав у справі захисту прав дітей, і Україна виступає активним учасником цієї діяльності.

Захист прав дітей являє собою один із напрямів ювенальної політики держави. Оскільки поняття «ювенальна політика» є порівняно новим для вітчизняної юридичної науки і практики, тривалий час спостерігалось її ототожнення і змішування з поняттям «молодіжна політика» як у наукових дослідженнях, так і на рівні законодавства, а до сфери відання органів державного управління та місцевого самоврядування одночасно належали молодіжна, сімейна політика, політика стосовно прав жінок та гендерної рівності, політика щодо дітей тощо.

Модель молодіжної/ювенальної політики Української держави має змішаний характер, оскільки поєднує риси поширених у світі шведської та американської моделей: з одного боку, основні напрями діяльності держави у цій сфері доволі детально регламентуються законодавчими актами (шведська модель), а, з іншого, увага держави зосереджується здебільшого на розв'язанні проблем окремих категорій дітей та молоді (американська модель). Крім того, національну модель молодіжної/ювенальної політики можна вважати відкритою, оскільки норми міжнародного права прав дитини імплементуються до національного законодавства у сфері захисту дітей – ратифікована Україною Конвенція про права дитини виступає основою для його розвитку.

У процесі дослідження молодіжної/ювенальної політики як складової соціальної політики держави відзначено, що Україна, проголошена на конституційному рівні правовою і соціальною державою, обрала й відповідний вектор розвитку своєї діяльності у цій сфері. Однак сьогодні

ювенальна політика України (та й інших пострадянських держав) більше має патерналістський характер. Установлено, що оптимальним варіантом для України може бути поєднання патерналізму та лібералізму, оскільки дитина, безперечно, потребує особливого захисту з боку суспільства і держави, але, водночас, вона є самостійним суб'єктом і може приймати рішення з тих питань, які безпосередньо її стосуються.

Ювенальну політику визначено як діяльність державних і недержавних інституцій щодо створення умов з метою всебічного розвитку дітей та їх соціального становлення як повноправних членів громадянського суспільства. Загальну мету ювенальної політики конкретизують її завдання, серед яких: сприяння фізичному, інтелектуальному, психічному, духовному і моральному розвитку дітей; гарантування і захист прав дітей, а також їх відновлення у разі порушення; задоволення законних інтересів дітей; недопущення дискримінації дітей, запобігання насильству над дітьми; попередження дитячої правопорушності; відправлення правосуддя щодо неповнолітніх; реабілітація дітей, які перебувають у контакті чи конфлікті із законом та ін.

Зміст ювенальної політики формують три основні напрями діяльності: забезпечення, охорона і захист прав дітей. Забезпечення прав дітей передбачає створення найбільш сприятливих умов для їх ефективної реалізації за допомогою системи загальних і спеціальних засобів. Охорона прав дитини полягає у недопущенні їх порушення відповідно до принципу пріоритету прав дитини. Захист прав дітей як окремий напрям ювенальної політики розглядається у широкому та вузькому аспектах. У широкому аспекті захист прав дітей реалізується в рамках соціальної функції держави, являючи собою систему юридичних, економічних, організаційних заходів щодо забезпечення, охорони і відновлення у разі порушення їх прав, свобод і законних інтересів. У вузькому аспекті захист прав дітей – це діяльність державних органів і суспільних інституцій, спрямована на убезпечення дитини від порушення її прав і свобод, поновлення порушених прав і притягнення порушників до відповідальності. На сучасному етапі розвитку ювенальної політики, початок якого пов'язується з діяльністю Верховного Суду, акценти переносяться на втілення в життя принципу «найкращих інтересів дитини». Цей принцип, закріплений вітчизняним законодавством і визнаний домінуючим у рішеннях Верховного Суду стосовно захисту прав, свобод та законних інтересів дітей, має стати реальністю завдяки спільним зусиллям держави та громадянського суспільства.

Цілеспрямовану й ефективну реалізацію державної політики у сфері захисту прав дітей покликаний забезпечувати цілісний механізм держави, під яким розуміється система компетентних державних органів, які провадять діяльність щодо створення належних умов для реалізації, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів дитини у передбачених законодавством формах за допомогою відповідних засобів і способів попередження та/або усунення їх порушень. Захист прав дитини розглядається як пріоритетний

напрям діяльності усіх органів держави – як загальної, так і спеціальної компетенції. Органи загальної компетенції формують правову основу для захисту прав дітей в Україні, приймаючи у межах своїх повноважень відповідні нормативно-правові акти, натомість органи спеціальної компетенції здійснюють забезпечення і захист прав дитини на практиці. Відзначено нестабільний характер системи спеціалізованих органів, яка часто змінюється під впливом політичних, економічних та інших чинників. На сучасному етапі центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики з питань сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей, є Міністерство соціальної політики. Своєю чергою, Мінсоцполітики спрямовує і координує діяльність розгалуженої системи органів, що забезпечують реалізацію та захист прав дітей (органу виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідних структурних підрозділів обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; уповноважених підрозділів органів Національної поліції; приймальників-розподільників для дітей органів Національної поліції; шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації органів освіти; центрів медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальних виховних установ Державної кримінально-виконавчої служби України; притулків для дітей; центрів соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційних центрів).

Проаналізовано процес формування інституту уповноваженого з прав дитини в Україні, його статус і зроблено висновок про відносну самостійність цього інституту, оскільки Радник – уповноважений Президента України з прав дитини, по суті, забезпечує здійснення саме Президентом України повноважень щодо реалізації та захисту конституційних прав дітей. Наголошено на тому, що Уповноважений покликаний сприяти взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері прав дитини, впровадженню громадського контролю за додержанням прав та законних інтересів дітей, реалізації відповідних громадських програм і проєктів.

Висвітлено основні кроки України до формування ювенальної юстиції, котра поки що існує як елемент кримінального судочинства: кримінальне процесуальне законодавство регламентує особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх; у місцевих загальних судах та апеляційних судах запроваджена відповідна спеціалізація суддів. Обґрунтовано, що розроблений і схвалений урядом України проєкт Закону «Про юстицію, дружню до дитини» (2021) має своєю метою забезпечення законності, обґрунтованості та ефективності кожного рішення щодо дитини, яка перебуває у конфлікті чи контакті із законом. Акцентовано на позитивних моментах проєкту, зокрема, він передбачає й форми взаємодії суб'єктів юстиції щодо дітей з інституціями громадянського суспільства: громадськими об'єднаннями, благодійними організаціями, волонтерами.

Однак п. 4 ч. 6 ст. 7 проекту Закону «Про юстицію, дружню до дитини» базується на спеціальнодозвільному принципі, що певною мірою обмежує ініціативу громадянського суспільства, тому запропоновано вказану норму викласти у такій редакції: «(4) інші форми, не заборонені законодавством», тобто закріпити у ній загальнодозвільний принцип взаємодії суб'єктів юстиції щодо дітей з інституціями громадянського суспільства.

Установлено, що процес демократизації державно-суспільних відносин позитивно впливає на розширення кола суб'єктів, котрі забезпечують захист прав дітей, шляхом залучення інституцій громадянського суспільства, серед яких: сім'я, громадські організації, органи громадської самодіяльності, недержавні засоби масової інформації, церква та ін. Механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дитини визначено як систему правових, інституційних, організаційних, матеріальних і фінансових засобів, за допомогою яких забезпечується їх партнерство та співробітництво з тенденцією до поступового розширення діяльності суспільних інституцій у цій сфері.

На рівні глобального громадянського суспільства, яке виходить за межі національних держав, захистом прав дітей займаються передовсім міжнародні міжурядові та неурядові організації. Нині в Україні активно співпрацюють з державою та суспільними інституціями Представництво ЮНІСЕФ в Україні, Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Данська Рада у справах біженців, Громадська організація «Ла Страда-Україна», Фонд «Відкрита політика» та ін. На національному рівні елементами механізму забезпечення захисту дітей виступають Коаліція НУО «Права дитини в Україні» та її члени (Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей», Благодійна організація Партнерство «Кожній дитині» та ін.); громадські ради, які утворюються при органах державної влади (наприклад, Громадська рада при Міністерстві соціальної політики України, Експертно-консультативна рада з питань захисту прав дітей та Національна дитяча рада при Уповноваженому Президента України з прав дитини); релігійні організації, засоби масової інформації, бізнес-структури тощо.

Наголошено, що дитячі та молодіжні громадські організації є надзвичайно важливим інститутом громадянського суспільства, який покликаний забезпечити участь дітей і молоді у прийнятті рішень з питань, які безпосередньо їх стосуються, протидії обмеженню їхніх прав та діяльності щодо їх захисту. За період незалежності в Україні на основі Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» було створено сотні дитячих і молодіжних громадських об'єднань. Нині формування та функціонування дитячих і молодіжних громадських організацій та об'єднань регламентує Закон України «Про основні засади молодіжної політики», котрий імплементує в національне законодавство основні положення Європейської хартії про участь молоді в суспільному житті на місцевому та регіональному рівні. Хоч сьогодні Українська держава має доволі вагомі здобутки у залученні інституцій громадянського

суспільства до забезпечення і захисту прав дітей, необхідно розвивати потенціал добровільної участі громадян у вирішенні такої суспільно важливої проблеми, як захист прав дітей, шляхом створення правових, політичних та економічних умов, які сприятимуть проявам громадської активності у цій сфері.

У сучасних умовах окремі елементи національного досвіду захисту дитини суспільними інституціями можуть бути переосмислені та використані для посилення взаємодії держави і суспільства у цій сфері. Мова йде про активізацію дій громади щодо влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, та захисту окремих категорій дітей (внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від воєнних дій та ін.); вплив церкви і релігійних організацій на утвердження гуманістичного ставлення до дитини, розв'язання конфліктів за участю неповнолітніх мировими суддями тощо.

Основним недоліком сучасної системи захисту дітей, які контактують із законом як підозрювані/обвинувачені, визнано каральний підхід, противагою якому можуть слугувати ідеї відновного правосуддя. Під відновним правосуддям розуміється альтернативна кримінальному судочинству діяльність сторін кримінального правопорушення, держави в особі уповноважених органів, інституцій громадянського суспільства та інших суб'єктів, спрямована на захист і відновлення прав потерпілого, правопорушника та громади. Виокремлено такі принципи відновного правосуддя: принцип сумірності вини правопорушника та заходів, що застосовуються згідно з досягнутими домовленостями сторін; презумпція невинуватості, згідно з якою участь особи, що вчинила правопорушення, у відновному процесі не може тлумачитись як визнання провини у кримінальному провадженні щодо неї, якщо сторони не дійшли згоди; принцип гарантованості, який означає забезпеченість відповідними гарантіями самої процедури відновного правосуддя та його учасників (гарантії безпеки сторін, право консультуватися з адвокатом, користуватися послугами перекладача, для неповнолітніх – отримувати допомогу своїх законних представників).

Розглянуто особливості реалізації пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», запровадженого в Україні 2019 р. Зроблено висновок, що ця Програма дає конкретні позитивні результати, але поки що її ефективність невисока. Одна із причин полягає в тому, що Програма застосовується лише у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини, вчинені неповнолітніми та за таких чотирьох умов: 1) наявність потерпілої сторони (фізичної чи юридичної особи); 2) кримінальний проступок або нетяжкий злочин вчинено неповнолітнім уперше; 3) визнання неповнолітнім факту вчинення ним кримінального правопорушення; 4) згода на участь у Програмі і неповнолітнього, який вчинив кримінальне правопорушення, і потерпілого.

Програма реалізується в кілька етапів, центральним із них визнано медіацію, від якої найбільшою мірою залежить успішне застосування програми. Оскільки медіація як метод вирішення спорів набула статусу соціального інституту, можна твердити про безпосередню участь громадянського суспільства у відновному правосудді. Водночас практика реалізації пілотного проєкту виявила, що ідеї відновного правосуддя не повною мірою сприймаються суспільством, тому визнано за доцільне популяризувати ці ідеї як серед фахівців, так і в суспільстві загалом із широким залученням громади.

По закінченню доповіді Борисюк І.Е. присутніми були поставлені такі **запитання:**

К.ю.н., доцент Чувакова Г.М.: Чи можна взагалі виокремити найважливіші напрями взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дитини в Україні?

По-перше, це розширення функцій та повноважень органів місцевого самоврядування щодо захисту прав дітей. У процесі децентралізації громади не лише отримали повноваження, матеріальні ресурси, фінанси, а й велику відповідальність за кожного мешканця, особливо – за дітей. ОМС повинні забезпечувати захист не лише окремих категорій дітей (дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування), а й піклуватися про всіх дітей – членів громади, оскільки саме від них залежить майбутнє самої громади.

По-друге, це розвиток відновного правосуддя як способу захисту прав дітей в Україні. Саме відновне правосуддя спроможне подолати такі недоліки кримінального процесу України, як ігнорування потреб та інтересів потерпілих від кримінальних правопорушень, нездатність у багатьох випадках забезпечити передумови для виправлення правопорушника, а також його деструктивний вплив на життя та соціальні зв'язки правопорушника. Одне із завдань відновного правосуддя – відвернути від неповнолітнього порушника негативні наслідки, які тягне за собою кримінальна відповідальність. Законопроект «Про юстицію, дружню до дитини» передбачає взаємодію суб'єктів юстиції щодо дітей з інституціями громадянського суспільства: громадськими об'єднаннями, благодійними організаціями, волонтерами. Однак форми такої взаємодії, мають бути визначені законодавчими та нормативно-правовими актами. На нашу думку, спеціально-дозвільний принцип обмежує залучення інституцій громадянського суспільства до юстиції щодо дітей, тому ми вважаємо за доцільне у проєкті Закону «Про юстицію, дружню до дитини» передбачити взаємодію державних і недержавних суб'єктів у формах, не заборонених законодавством.

К.ю.н., доцент Тищенко Ю.В.: Якими особливостями характеризується міжнародний механізм захисту прав дитини?

Міжнародний механізм захисту прав дитини являє собою сукупність міжнародно-правових норм, які регулюють співробітництво держав у

забезпеченні захисту прав дітей, та міжнародних інституцій, які безпосередньо займаються захистом прав дітей. На нашу думку, однією з особливостей цього механізму є те, що розвиток міжнародно-правових норм у сфері охорони прав дитини став самостійним напрямком міжнародного правового процесу. По-друге, нормативну складову міжнародний механізм захисту прав дитини формує система міжнародно-правових актів універсального та спеціального характеру. По-третє, одним із найважливіших досягнень міжнародної системи захисту прав дитини є не лише визнання міжнародним співтовариством факту, що дитина, через її фізичну і розумову незрілість, потребує спеціальної охорони і турботи, але й визнання дітей самостійними суб'єктами права.

К.ю.н., асистент Кобко-Одарій В.С.: Як відбувалося формування міжнародного механізму захисту прав дитини?

Борисюк І.Е. відповіла: Міжнародний механізм захисту прав дитини формувався упродовж ХХ ст. У його розвитку ми виокремлюємо кілька етапів. На першому етапі (перша чверть ХХ ст.) питання прав дитини та їх захисту регламентовані фрагментарно, увага приділялася лише окремим аспектам правового статусу дитини (питанням опіки, мінімального віку для праці неповнолітніх, захисту від торгівлі дітьми). Його логічним завершенням стало прийняття Декларації прав дитини 1924 р., якою водночас був заснований міжнародний нормативний механізм захисту прав дитини, вперше отримала закріплення, хоч і опосередковано – через обов'язки суспільства – низка життєво важливих прав дитини. Другий етап починається з утворення та діяльності ООН, під егідою якої було прийнято Загальну декларацію прав людини (1948), що містить перелік прав і свобод кожної людини і дитини зокрема, а також Декларацію про права дитини (1959), що суттєво розширила положення Женевської декларації 1924 р. і стала основою для інших міжнародних актів у сфері прав дитини. Третій етап ми пов'язуємо із підготовкою і прийняттям Світової конституції з прав дитини – Конвенції про права дитини 1989 року, яка завдяки своєму обов'язковому характеру на десятиліття вперед визначила зміст політики у сфері забезпечення та захисту прав дитини практично в усіх державах світу. І, нарешті, четвертий, сучасний етап, що починається з третього тисячоліття, відзначається консолідацією зусиль міжнародного співтовариства для побудови світу, сприятливого для дітей, на основі послідовної прихильності принципу найкращого забезпечення інтересів дитини.

Асистент Караман М.В.: У Вашій роботі наголошено на тому, що місцеве самоврядування теж має бути включено до механізму захисту прав дитини. Чи не могли би Ви окреслити риси чи напрями такої діяльності місцевого самоврядування, які мають бути реформовані?

Борисюк І.Е. відповіла: Місцеве самоврядування зараз переживає період реформування, пов'язаний зі створення ОТГ. Органи опіки та піклування на сьогодні мають бути саме в цій системі. Але нормативне регулювання їх діяльності розпорошено по різних актах, повноваження голів ОТГ в цій сфері

суперечливе. Тому перший з таких напрямків – це приведення законодавства до відповідності зі стандартами захисту прав дитини.

К.ю.н., доцент Серебро М.В.: Як, на думку автора, можна покращити ситуацію та підвищити рівень захисту прав дитини?

Борисюк І.Е. відповіла: На нашу думку, один із шляхів підвищення рівня захисту прав дитини – це зміцнення механізму взаємодії держави і громадянського суспільства у цій сфері. Мова йде про систему правових, інституційних, організаційних, матеріальних і фінансових засобів, за допомогою яких забезпечується партнерство та співробітництво держави і громадянського суспільства з тенденцією до поступового розширення діяльності саме суспільних інституцій.

К.ю.н., доцент Антошина І.В.: Які позитивні та негативні ознаки національного механізму захисту прав дітей?

Борисюк І.Е. відповіла: На нашу думку, позитивним є формування міцної правової основи для захисту прав дітей в Україні. Це забезпечують органи державної влади загальної компетенції, приймаючи у межах своїх повноважень відповідні нормативно-правові акти, завдяки чому Україна відчутно просунулася на шляху удосконалення нормативно-правової бази, покликаній забезпечити виконання положень Конвенції ООН про права дитини. Негативні моменти спостерігаються передовсім у забезпеченні цих прав на практиці. Хоч у нашій державі створено мережу спеціальних формувань, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, права дитини у багатьох випадках залишаються не захищеними. Одна із причин – відсутність чіткою визначеності сфер компетенції цих служб, які дублюють свої функції, «непрозорість» послуг, а також низький рівень відповідальності посадових осіб. Система спеціалізованих державних органів, які займаються практичними питаннями забезпечення і захисту прав дитини в Україні, постійно трансформується залежно від політичної кон'юнктури, вимог світової спільноти, наповненості бюджету та багатьох інших чинників. Відповідальність за ці питання часто перекладаються з одного відомства на інший. Саме тому, на нашу думку, в Україні донині належний рівень захисту прав дитини не забезпечується.

К.ю.н., доцент Іванченко О.М.: У роботі проведено аналіз відповідності національного механізму захисту прав дитини європейським стандартам. Яких висновків Ви дійшли за результатами цього аналізу?

Європейські стандарти захисту прав дитини – це розгалужена система правових та організаційних засобів, які використовуються державами – членами Ради Європи з метою найвищого задоволення інтересів дитини. Основою виступають Конвенції Ради Європи у сфері захисту прав дітей. Проведений аналіз відповідності національного законодавства положенням цих конвенцій дав змогу зробити висновок, що загалом, незважаючи на певні відмінності, Україна прагне досягнути того рівня захисту прав дитини, який існує у розвинутих країнах Європи. Оскільки Україна є членом Ради Європи і ратифікувала всі шість конвенцій, що стосуються прав дитини, виконання

конвенційних стандартів захисту прав дитини є для нашої держави обов'язком.

Крім обов'язкових для виконання конвенційних стандартів у сфері прав дитини, положення щодо захисту прав дітей містяться також у рекомендаціях і резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи та Комітету Міністрів Ради Європи, які належать до актів так званого «м'якого права». З моменту вступу України до Ради Європи її статутними органами ухвалено понад тридцять таких актів – не обов'язкових для виконання, але дуже важливих в контексті наближення Української держави до системи європейських стандартів захисту прав дитини.

Завідувач кафедри, д.ю.н., професор Крижановський А.Ф.: Що є предметом вашого дослідження?

Борисюк І.Е. відповіла: Предметом дослідження є саме механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини.

Після відповідей на запитання було озвучено висновок наукового керівника – **доктора юридичних наук, доцента, професора кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія» Мельничук Ольги Степанівни**, яка зазначила, що у процесі підготовки дисертації І. Е. Борисюк виконала індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план у повному обсязі. Всі заплановані види робіт були виконані своєчасно. Дисертантка плідно співпрацювала з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі.

Характеризуючи актуальність теми дисертаційного дослідження, науковий керівник зазначила, що однією із основних характеристик сучасного державотворчого процесу в Україні є демократизація. Це суттєво розширює коло суб'єктів, які беруть участь у формуванні та реалізації політики держави у різних сферах суспільного життя і, зокрема, у сфері захисту прав дітей. Підвищення ефективності цієї діяльності в Україні безпосередньо залежить від зміцнення засад громадянського суспільства та ступеня залучення його інститутів до прийняття та реалізації рішень, які стосуються прав дітей та їх захисту. Потенціал громадянського суспільства щодо охорони дитинства визнається не лише на національному, а й на міжнародному рівні, що підтверджується активною співпрацею міжнародних урядових і неурядових організацій правозахисного характеру, причому серед останніх – велика кількість власне дитячих і молодіжних громадських організацій і формувань.

Нормативне підґрунтя для розбудови громадянського суспільства в Україні закладено із проголошенням незалежності, підтверджено на конституційному рівні, однак його фактичне становлення триває і нині, в умовах трансформації державного та суспільного життя. Громадянське суспільство виступає передумовою розвитку правової держави, реально

сприяє процесу політичної демократизації, обстоює приватні та суспільні інтереси людей. Вочевидь, захист прав дітей є одним із першочергових пріоритетів як для держави, так і для суспільства.

Однак взаємодія держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей сьогодні стикається з багатьма проблемами, найбільш серйозними із яких є недосконалість норм національного законодавства та інституційного забезпечення співпраці всіх зацікавлених у розв'язанні проблем дітей сторін. З одного боку, інститутам громадського суспільства бракує законодавчо визначених повноважень і засобів впливу на державну політику щодо захисту прав дітей, а, з іншого, вони далеко не завжди є настільки ініціативними та, відповідальними, наскільки це необхідно для ефективного захисту прав дітей. Водночас, незважаючи на широкий спектр повноважень, органи державної влади нерідко діють формально-бюрократично, не враховуючи специфіку відносин у сфері захисту прав дітей. Крім того, не можна вважати задовільною й участь дитячих і молодіжних громадських організацій у процесі прийняття та виконання рішень з питань, які їх безпосередньо стосуються. Низький рівень поінформованості суспільства про діяльність громадських організацій у сфері захисту прав дітей відповідно впливає на ступінь залучення його до цієї діяльності. Існує потреба актуалізації національного та запозичення зарубіжного досвіду співробітництва держави і суспільства у сфері охорони дитинства і захисту прав дітей.

Дисертація І.Е. Борисюк виконана в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» з питань «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (номер державної реєстрації 001U000671) та «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий і культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідницької роботи кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» – «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України» на 2016–2020 рр.

Наукова новизна одержаних І.Е. Борисюк результатів полягає у тому, що в роботі вперше у вітчизняній юридичній науці здійснено комплексне дослідження механізму взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей та сформульовано пропозиції щодо шляхів його удосконалення. Дисертація містить низку теоретично обґрунтованих і практично значущих положень, у яких конкретизується наукова новизна дослідження.

Виокремлено чотири етапи формування та еволюції міжнародного механізму захисту прав дитини: 1) перша чверть XX ст., регламентуються лише окремі права дитини та способи їх захисту (опіка над неповнолітньою особою, встановлення мінімального віку для праці неповнолітніх, захист від торгівлі дітьми), утворюються перші неурядові організації з метою захисту

прав дітей; 2) 30-70-і рр. XX ст., активна діяльність у сфері захисту прав людини і, зокрема, дитини починається зі створенням ООН та прийняттям основоположних актів у сфері міжнародного гуманітарного права, створенням Соціальної комісії та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ); 3) остання чверть XX ст., пов'язується з підготовкою і прийняттям Конвенції про права дитини 1989 р., заснуванням Комітету з прав дитини; 4) поч. XXI ст., характеризується домінуванням принципу найкращого забезпечення інтересів дитини та активізацією діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері захисту прав дітей;

Розглянуто поняття «захист прав дітей» у широкому та вузькому аспектах й установлено, що в широкому аспекті захист прав дітей реалізується в рамках соціальної функції держави, являючи собою систему юридичних, економічних, організаційних заходів щодо забезпечення, охорони і відновлення у разі порушення їх прав, свобод і законних інтересів, натомість у вузькому аспекті захист прав дітей – це діяльність державних органів і суспільних інституцій, спрямована на убезпечення дитини від порушення її прав і свобод, поновлення порушених прав дитини і притягнення порушників прав дитини до відповідальності;

Визначено механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей як систему правових, інституційних, організаційних, матеріальних і фінансових засобів, за допомогою яких забезпечується їх партнерство та співробітництво з тенденцією до поступового розширення діяльності суспільних інституцій у цій сфері;

Проведено ретроспективний аналіз ставлення до дитини з боку держави і суспільства від найдавніших часів до останньої чверті XX ст., виявлено окремі способи захисту дитини і державою, і суспільними інституціями, такими як сім'я, церква, громада та підтверджено наявність історичного коріння взаємодії держави і суспільства у цій сфері;

Переосмислено та запропоновано використати окремі елементи національного досвіду захисту прав дитини суспільними інституціями, зокрема, діяльність громади щодо влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, та захисту окремих категорій дітей (внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від воєнних дій та ін.); допомогу церкви і релігійних організацій в утвердженні гуманістичного ставлення до дитини; розв'язання конфліктів за участю неповнолітніх призначеними громадою мировими суддями тощо;

Запропоновано удосконалити законодавчу регламентацію форм взаємодії суб'єктів юстиції щодо дітей з інституціями громадянського суспільства шляхом внесення змін до проекту Закону «Про юстицію, дружню до дитини», зокрема, п. 4 ч. 6 ст. 7 визнано за доцільне викласти у такій редакції: «4) інші форми, не заборонені законодавством»;

Визнано одним із напрямів розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав дітей створення інституту муніципального омбудсмена з прав дітей та молоді.

Наукове та практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформовані у процесі роботи висновки та положення можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері для подальшого дослідження проблем, що стосуються захисту прав дітей в Україні. У правотворчій діяльності для удосконалення взаємодії держави і суспільства у сфері захисту прав дітей результати дослідження можуть бути враховані при формуванні нормативно-правової основи для такої взаємодії. Врахування результатів дослідження у правоінтерпретаційній діяльності сприятиме більш глибокому розумінню змісту норм національного права у контексті його співвідношення з нормами міжнародного права у сфері прав дитини. У правозастосовній діяльності результати дослідження можуть бути використані при розв'язанні конкретних справ щодо захисту прав дітей в Україні.

Теоретичні положення дисертаційної роботи можуть бути імplementовані в освітній процес у рамках викладання навчальних дисциплін «Теорія права», «Проблеми теорії держави та права», «Ювенальне право», а також при розробці відповідного навчально-методичного забезпечення.

Результати, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження апробовано на теоретичних семінарах і засіданнях кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія». У формі тез їх було апробовано на національних та міжнародних науково-практичних конференціях.

Основні наукові результати дослідження висвітлені у 5 наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, з яких 1 стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію, та 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України. Додатково положення дослідження відображені в опублікованих тезах виступів на міжнародних і всеукраїнській конференціях.

Аналіз наукових робіт здобувачки, що вказані у списку опублікованих праць за темою дисертації, дає можливість стверджувати, що опубліковані праці повною мірою відображають основні положення та висновки дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується логікою подання матеріалу дисертаційної роботи, послідовністю розв'язання поставлених завдань, репрезентативністю джерельної бази та широкою апробацією результатів, висновками та пропозиціями, які представлені в розділах дисертаційного дослідження, загальних висновках дисертації.

Достовірність отриманих висновків підтверджено використанням теоретичних та емпіричних методів, тривалістю дослідно-експериментальної роботи, а також актуальних іноземних та вітчизняних джерел.

Структура дисертації зумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається з наступних компонентів: анотації, вступу, трьох

розділів, що поділені на вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Всі структурні елементи дослідження пов'язані між собою внутрішньою логікою і послідовністю викладення матеріалу. Аналіз наукового апарату засвідчив відповідність вимогам кваліфікаційного дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, представлено інформацію про результати наукового пошуку та відомості щодо його апробації; обсяг і структуру дослідження; охарактеризовано новизну, теоретичне і практичне значення дослідження.

У першому розділі розглянуто формування та еволюція універсальних стандартів у сфері захисту прав дитини, проаналізований сучасний стан дослідження міжнародного механізму захисту прав дитини. Зроблено акцент на тому, що проблеми захисту прав дітей потребують консолідації зусиль окремих держав як у міжнародному масштабі, так і на регіональному, зокрема, європейському рівні.

У другому розділі розкрито механізм захисту прав дітей у сучасній Українській державі. Проаналізовано поняття та складові механізму захисту прав дітей Українською державою. Надано характеристику інституціям громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей. Проаналізовано інститут захисту прав дитини як одного із напрямів ювенальної політики держави.

У третьому розділі роботи виокремлені основні шляхи удосконалення взаємодії громадянського суспільства та держави у сфері захисту прав дітей в Україні. Розглянуто специфіку актуалізації національного досвіду захисту дитини суспільними інституціями. Проаналізована діяльність органів місцевого самоврядування щодо розширення можливостей щодо захисту прав дітей. Проведений аналіз відновного правосуддя щодо тематики дослідження. Акцентована увага на перспективах розвитку відновного правосуддя як способу захисту прав дітей в Україні.

Логічним завершенням дослідження є обґрунтовані відповідно до завдань загальні висновки.

Список використаних джерел вміщує перелік використаних джерел. Дисертація оформлена згідно з чинними вимогами.

У підсумку науковий керівник зазначила, що дисертаційне дослідження Борисюк Інни Едуардівни «Правовий механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право» за актуальністю, науковим рівнем, новизною постановки та розв'язання проблем, практичним значенням відповідає вимогам Постанови КМУ від 24 липня 2013 р. № 567 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів», та Постанови КМУ від 6 березня 2019 р. № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії».

Після цього, слово було надано **рецензентам** наукової праці доктору юридичних наук, професору В.В. Завальнюку та кандидату юридичних наук, доценту К.М. Глиняній.

Рецензент, проректор з виховної та навчально-методичної роботи, д.ю.н., професор Завальнюк В.В. зазначив:

XXI століття позначено новим підходом щодо взаємовідносин держави та громадянського суспільства, який ґрунтувався раніше на антагонізмі та боротьбі, а зараз – на співробітництві та політичному верховенстві останнього, що ознаменовано новою популярністю громадянського суспільства завдяки його соціальній та політичній ефективності в Європі, а також у зв'язку з необхідністю побудови в колишніх республіках СРСР.

Лише громадянське суспільство як ініціатива «знизу», діяльна активність громадян, які усвідомили необхідність самоорганізації, утворення самодіяльних структур, що перебувають поза системою державної влади і слугують захисту та задоволенню їх власних інтересів, здатне виконувати наступні функції: оновити суспільство, стабілізувати його розвиток, протистояти руйнівним процесам, консолідувати суспільство та державу, поставивши останню під повний громадський контроль, забезпечити свободу і творчість людини, всіх осередків суспільства, зокрема найбільш первинних, аж до регіональних та всеукраїнських. Лише громадянське суспільство у всьому різноманітті його проявів здатне забезпечити баланс всіх політичних сил, поєднання свободи і системоохоронних тенденцій, інтеграції до європейського, світового простору і національної безпеки, протидії державі та співробітництва з нею.

Усе це спонукає вчених різних галузей науки до дослідження феномену «громадянське суспільство» та розробки науково обґрунтованої теорії його побудови в Україні.

Актуальність даної роботи визначається тим, що в дисертації здійснено комплексне дослідження механізму взаємодії держави та громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей. Слід зазначити, що дана проблематика не знайшла належного відображення у вітчизняній науці, тому низку висловлених у дисертації положень та висновків слід визнати такими, що мають значне теоретичне і практичне значення. А саме такі наукові розробки принципово важливі для побудови демократичної правової держави.

Робота має сприйнятливую структуру, що надало змогу питання теми розглянути глибоко та різносторонньо. У всіх розділах дисертантка намагається довести власну оцінку та коментарі, що свідчить про наукову спроможність опрацювання непростой теми.

Аналіз використаних джерел та загальний науковий рівень рецензованого дослідження свідчить, що дисертантка володіє методологією наукового пошуку. Методологічний інструментарій розроблено з урахуванням завдань даного наукового пошуку.

Варто зупинитися на позиціях, які сформульовано авторкою вперше. Так, слід звернути увагу на виокремлення на с. 20 роботи етапів формування та еволюції міжнародного захисту прав дитини. Інтерес викликає також розгляд поняття «захист дітей» у широкому й вузькому аспектах. До безумовного позитиву роботи слід віднести й визначення механізму взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей як систему правових, інституційних, організаційних, матеріальних і фінансових засобів, за допомогою яких забезпечується їх партнерство та співробітництво з тенденцією до поступового розширення діяльності суспільних інституцій у цій сфері (с. 20).

Слушними й обґрунтованими виступають сформувані авторкою пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

Дисертація є завершеною працею, оформленою відповідно до встановлених вимог, результати проведених авторкою досліджень та отримані нею нові науково-обґрунтовані результати у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що має істотне значення для розвитку науки. Зміст публікацій достатньою мірою відображає положення дисертації.

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Поряд з позитивними здобутками дисертаційного дослідження Борисюк Інни Едуардівни в рецензованій дисертації мають місце положення, які видаються суперечливими або потребують додаткового обґрунтування:

1. Важко погодитися з авторкою щодо того, що «межі між охороною і захистом прав дитини є доволі умовними» (с. 95). Такий підхід не є вдалим для розвитку механізму захисту, оскільки охорона, на наш погляд, є обов'язком держави щодо забезпечення правових цінностей (здоров'я дитини, зокрема), а захист є політичною діяльністю з забезпечення проголошених та гарантованих прав.

2. Характеризуючи механізм взаємодії держави та громадянського суспільства у сфері прав дитини, авторка, на жаль, не включила до складових такий важливий елемент як принципи, що надало б змогу більш багатогранно розкрити дану категорію.

3. На наш погляд, розгляд захисту прав дитини мав би розглядатися крізь призму категорії «правовий статус дитини». Проте дана проблема залишилася поза увагою авторки.

Водночас вказані зауваження не мають принципового характеру, вони виступають приводом для дискусії і не зменшують цінності рецензованої роботи.

Загальний висновок: дисертація Борисюк Інни Едуардівни на тему «Правовий механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини» є самостійною, оригінальною науковою працею, відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора

наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами), та п. 9-12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами), а дисертантка заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за результатами прилюдного захисту.

Рецензент, к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права Глиняна К.М. зазначила, що:

Дисертаційне дослідження І.Е. Борисюк виконано на актуальну тему, носить самостійний оригінальний характер, відмічено рисами наукової новизни.

До структури роботи немає принципових заперечень. Матеріал викладено логічно та послідовно, аргументи на користь зроблених авторкою висновків та узагальнень є переконливими.

Дисертація створена на основі глибокого опрацювання різноманітних нормативних джерел, емпіричного матеріалу та наукових досліджень. Обрана авторкою методологія відповідає предмету дослідження та заявленим меті та завданням роботи.

Зміст опублікованих авторкою робіт достатньою мірою відображає основні положення дисертації. Наукові публікації та дисертація не містять порушень академічної доброчесності.

Разом з тим слід відмітити деякі дискусійні положення роботи, зокрема:

1. У роботі дисертантка на стор. 13 звертає увагу на те, що «регламентування прав дитини та їх захисту завжди було і залишається надзвичайно складною сферою міжнародного співробітництва. Це зумовлено, передовсім, тим, що норми національного законодавства різних держав, які регулюють правовий статус дитини, нерідко характеризуються суттєвими відмінностями, навіть щодо визначення самого поняття «дитина». При цьому було б доречним надати визначення щодо поняття «дитина» «неповнолітня дитина», якими оперує авторка.

2. Розкриваючи тему дослідження, авторка звертає увагу насамперед на правовий механізм взаємодії української держави та інституцій громадянського суспільства у сфері захисту прав дитини, при цьому не визначає у роботі які саме права дитини підлягають правому захисту, та не звертає увагу на таке поняття як «законний інтерес», який також обов'язково має бути врахований при захисті прав дітей.

3. Також було б доречним, наводячи приклади порушення прав дитини, звернути увагу на судову практику з відповідних категорій справ, як вітчизняну, так і законодавства європейських країн.

Загальний висновок: дисертація Борисюк І.Е. на тему «Правовий механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини» відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам

Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами), та п. 9-12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами), відтак дисертантка заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за результатами прилюдного захисту.

Борисюк І.Е. висловила щиру подяку рецензентам.

У дискусії взяли участь:

К.ю.н., доцент Антошина І.В.:

Робота становить дійсно великий інтерес. Захист прав дітей є однією зі складових побудови демократичної держави. Щодо зауважень: мені здається, що в тексті роботи є деякий відхід від заявленої назви роботи. Якщо в назві на першому місці – громадянське суспільство, то в тексті – держава. Це певною мірою зміщує акценти в бік скоріше нормативістського праворозуміння. Крім того, потребує уточнення назва пункту 3.1.

Загальний висновок: Робота може бути представлена до вченої ради з захисту дисертацій.

К.ю.н., доцент Чувакова Г.М. відмітила актуальність роботи. Щодо зауважень: доцільним є більш чітко дати визначення ювенальної політики та ювенальної юстиції. Наразі вони дещо перекликаються. У другому розділі роботи, можливо, є сенс переставити підрозділи роботи.

Загальний висновок: Підтримується пропозиція про представлення роботи до вченої ради з захисту дисертацій.

К.ю.н., доцент Серебро М.В. відзначив актуальність роботи, особливо її практичну значущість. На сьогодні існує велика кількість прогалин щодо в сфері правового регулювання діяльності органів опіки та піклування. Інколи неможливо встановити й дізнатися, хто має бути опікуном дитини, позбавленої батьківського піклування, якщо вона навчається в закладі професійної освіти. Практичний досвід судді буде в нагоді для захисту положень цієї роботи. Загалом дисертація І.Е. Борисюк рекомендується до представлення до вченої ради для захисту.

К.ю.н., доцент Тищенко Ю.В.: Робота І.Е. Борисюк справила приємне враження. Тема захисту прав дитини є актуальною для українського суспільства. Робота містить багато цінних висновків та узагальнень, які можуть бути використані для удосконалення національного законодавства. Разом з тим є й деякі зауваження. Дещо дивує відсутність в методології принципів наукового дослідження, а також засобів неklasичної методології та постнеklasичної методології.

В цілому робота відповідає встановленим вимогам і може бути представлена до розгляду та захисту у спеціалізованій вчентій раді.

К.ю.н., асистент Кобко-Одарій В.С.: Робота І.Е. Борисюк відмічена новим підходом до висвітлення проблеми захисту прав дитини, містить риси наукової новизни у своїх висновках та узагальненнях. Разом з тим робота би виграла за наявності порівняльно-правового аналізу стану справ з захистом прав дитини в Україні та інших країнах.

В цілому підтримується пропозиція щодо представлення роботи до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Д.ю.н., професор Дудченко В.В. зазначила, що робота має дещо незвичну для останніх років архітектуру, оскільки не має окремого підрозділу з аналізу наукових досліджень по темі. Утім це, очевидно, є виправданим, зважаючи на те, що такі історіографічні огляди уже робились багато разів. Як уявляється, робота потребує уточнення поняттєво-категорійного апарату. І, крім того, слід уточнити місце окремих пунктів наукової новизни: зокрема, пропозиція введення місцевого омбудсмена з дитячих питань робиться не вперше, хоча й по-новому.

В цілому робота може бути рекомендована до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Завідувач кафедри, д.ю.н., професор Крижанівський А.Ф. зазначив, що робота потребує більш точної «прив'язки» окремих підрозділів до завдань, поставлених у вступі. Зокрема, кожен пункт/підрозділ роботи має щось додавати до розуміння механізму взаємодії громадянського суспільства та держави.

УХВАЛИЛИ:

Затвердити такий висновок щодо дисертації Борисюк І.Е.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації Борисюк Інни Едуардівни на тему «Правовий механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Робота виконана на кафедрі загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія».

Тема дисертації схвалена та затверджена рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 24 жовтня 2017 року).

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент Мельничук О.С.

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією із основних характеристик сучасного державотворчого процесу в Україні є демократизація, що суттєво розширює коло суб'єктів, які беруть участь у формуванні та реалізації політики держави у різних сферах суспільного життя і, зокрема, у сфері захисту прав дітей. Підвищення ефективності цієї діяльності в Україні безпосередньо залежить від зміцнення засад

громадянського суспільства та ступеня залучення його інститутів до прийняття та реалізації рішень, які стосуються прав дітей та їх захисту. Потенціал громадянського суспільства щодо охорони дитинства визнається не лише на національному, а й на міжнародному рівні, що підтверджується активною співпрацею міжнародних урядових і неурядових організацій правозахисного характеру, причому серед останніх – велика кількість власне дитячих і молодіжних громадських організацій і формувань.

Нормативне підґрунтя для розбудови громадянського суспільства в Україні закладено із проголошенням незалежності, підтверджено на конституційному рівні, однак його фактичне становлення триває і нині, в умовах трансформації державного та суспільного життя. Громадянське суспільство виступає передумовою розвитку правової держави, реально сприяє процесу політичної демократизації, обстоює приватні та суспільні інтереси людей. Вочевидь, захист прав дітей є одним із першочергових пріоритетів як для держави, так і для суспільства.

Однак взаємодія держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей сьогодні стикається з багатьма проблемами, найбільш серйозними із яких є недосконалість норм національного законодавства та інституційного забезпечення співпраці всіх зацікавлених у розв'язанні проблем дітей сторін. З одного боку, інститутам громадського суспільства бракує законодавчо визначених повноважень і засобів впливу на державну політику щодо захисту прав дітей, а, з іншого, вони далеко не завжди є настільки ініціативними та, відповідальними, наскільки це необхідно для ефективного захисту прав дітей. Водночас, незважаючи на широкий спектр повноважень, органи державної влади нерідко діють формально-бюрократично, не враховуючи специфіку відносин у сфері захисту прав дітей. Крім того, не можна вважати задовільною й участь дитячих і молодіжних громадських організацій у процесі прийняття та виконання рішень з питань, які їх безпосередньо стосуються. Низький рівень поінформованості суспільства про діяльність громадських організацій у сфері захисту прав дітей відповідно впливає на ступінь залучення його до цієї діяльності. Існує потреба актуалізації національного та запозичення зарубіжного досвіду співробітництва держави і суспільства у сфері охорони дитинства і захисту прав дітей.

Окреслені та інші проблеми, що стосуються захисту прав дітей в Україні, стали предметом багатьох наукових досліджень. Водночас низка проблем, зокрема, система принципів, форм, методів взаємодії держави та інститутів громадянського суспільства щодо захисту прав дітей в Україні, а також шляхи підвищення цієї взаємодії не є достатньо дослідженими. Наразі не отримали повного висвітлення у науковій літературі питання щодо розширення прав місцевого самоврядування у сфері захисту прав дітей у контексті децентралізації, потребує обґрунтування місце відновного правосуддя в системі захисту прав дітей у контакті із законом. Усе це й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» з питань «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (номер державної реєстрації 001U000671) та «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий і культурний вимір» на 2016–2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану науково-дослідницької роботи кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» – «Наступність та оновлення як тенденція розвитку держави і права сучасної України» на 2016–2020 рр.

Мета і завдання дослідження. Відповідно до встановленого об'єкта дисертації (держава та громадянське суспільство як рівноправні партнери у діяльності щодо досягнення соціально значущих цілей) та її предмета (нормативно-правові та інституційні елементи механізму взаємодії держави і громадянського суспільства щодо захисту дітей в Україні) метою роботи визначено виявлення сутності і змісту механізму взаємодії держави з інститутами громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей та основних шляхів його удосконалення. Для досягнення мети дослідження вирішувалися такі завдання:

- охарактеризувати процес формування та еволюцію універсальних стандартів у сфері захисту прав дитини у рамках міжнародного механізму захисту прав дитини;
- висвітлити європейські стандарти у сфері захисту прав дитини та рівень їх імплементації в національне законодавство відповідно до європейського вектору зовнішньої політики Української держави;
- розглянути захист прав дітей як один із напрямів ювенальної політики держави та її особливості реалізації в Україні;
- визначити поняття та охарактеризувати нормативно-правові та інституційні елементи механізму захисту прав дітей Українською державою;
- з'ясувати роль інституцій громадянського суспільства у діяльності щодо захисту прав дітей в Україні на сучасному етапі;
- здійснити ретроспективний аналіз національного досвіду захисту дитини суспільними інституціями з метою його переосмислення та використання для удосконалення взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей в Україні;
- окреслити основні шляхи розширення можливостей щодо захисту прав дітей органами місцевого самоврядування у рамках децентралізації та реформи місцевого самоврядування;
- визначити перспективи розвитку відновного правосуддя як способу захисту прав дітей в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складає сукупність сучасних методів наукового пізнання, застосування яких ґрунтується на діалектичному та системному підходах. Використання діалектичного підходу

дає змогу аналізувати проблеми взаємодії громадянського суспільства і держави у контексті генезису прав дитини. Системний підхід уможливило дослідження проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства у єдності її соціального змісту і юридичної форми.

У роботі застосовані методи наукового пізнання, загалом характерні для юридичних досліджень, зокрема, формально-догматичний – для аналізу категорійно-поняттєвого апарату (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); класифікації та групування – для систематизації прав дитини (підрозділи 1.1, 2.1), напрямків удосконалення нормативно-правової бази щодо захисту прав дітей у процесі відновного правосуддя (підрозділ 3.3).

Метод системного аналізу допоміг розглянути елементи міжнародного механізму захисту прав дитини (підрозділ 1.1), охарактеризувати європейський механізм захисту прав дитини (підрозділ 1.2), висвітлити механізм захисту прав дитини Українською державою (підрозділ 2.2). За допомогою догматичного методу виявлено та інтерпретовано зміст міжнародних, європейських і національних нормативно-правових актів щодо реалізації, забезпечення та захисту прав дитини (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Статистичний метод використано для характеристики стану правового забезпечення та захисту прав дітей в Україні (підрозділ 2.2).

Історико-правовий та порівняльно-правовий методи використані для аналізу національного досвіду захисту прав дитини державою та суспільними інституціями (підрозділ 3.1), установлення відповідності національного законодавства у сфері захисту прав дітей міжнародним та європейським стандартам (підрозділи 1.1, 1.2, 3.3). З використанням методу правового моделювання визначені шляхи посилення взаємодії держави та громадянського суспільства щодо захисту прав дітей (3.2, 3.3).

У процесі дослідження також використовувались інші загальнонаукові та спеціально-наукові методи (аналізу і синтезу, структурно-функціональний, синергетичний тощо).

Теоретичну основу дослідження становлять роботи таких вчених як: Дж. Ван Б'юрен, М. Ю. Веселов, А. В. Дакал, Н. М. Крестовська, Л. Ф. Кривачук, Є. С. Назимко, Р. М. Опацький, Н. М. Опольська, І. В. Цибуліна, Т. М. Чапурко, Ю. Ю. Аншакова, О. М. Бежук, Є. О. Бутирін, О. М. Денисюк, А. Г. Зінченко, І. В. Ковальчук, М. В. Кравченко, К. С. Міщенко, О. В. Лісовець, Н. Я. Рудий, І. О. Сердюк, В. В. Бойцова, Н. В. Буруковська, В. В. Василевич, Л. В. Голяк, О. А. Гордуз, В. О. Закриницька, І. М. Михайлова, Н. В. Коломоець, А. А. Коренюк, Т. Г. Корж-Ікаєва, Н. М. Оніщенко, О. Є. Проць, О. М. Старовойтов, О. В. Темченко, О. В. Шевченко-Бітенська, П. М. Балтаджи, Є. І. Бородін, А. Ф. Крижанівський, О. О. Крезе, Л. Г. Матвєєва, А. М. Мерник, В. В. Решота, Н. Я. Спасів, В. І. Степаненко, О. М. Чальцева та ін..

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі вперше у вітчизняній юридичній науці здійснено комплексне дослідження механізму взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері захисту

прав дітей та сформульовано пропозиції щодо шляхів його удосконалення. Дисертація містить низку теоретично обґрунтованих і практично значущих положень, у яких конкретизується наукова новизна дослідження, зокрема:

у перше:

виокремлено чотири етапи формування та еволюції міжнародного механізму захисту прав дитини: 1) перша чверть XX ст., регламентуються лише окремі права дитини та способи їх захисту (опіка над неповнолітньою особою, встановлення мінімального віку для праці неповнолітніх, захист від торгівлі дітьми), утворюються перші неурядові організації з метою захисту прав дітей; 2) 30-70-і рр. XX ст., активна діяльність у сфері захисту прав людини і, зокрема, дитини починається зі створенням ООН та прийняттям основоположних актів у сфері міжнародного гуманітарного права, створенням Соціальної комісії та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ); 3) остання чверть XX ст., пов'язується з підготовкою і прийняттям Конвенції про права дитини 1989 р., заснуванням Комітету з прав дитини; 4) поч. XXI ст., характеризується домінуванням принципу найкращого забезпечення інтересів дитини та активізацією діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері захисту прав дітей;

розглянуто поняття «захист прав дітей» у широкому та вузькому аспектах й установлено, що в широкому аспекті захист прав дітей реалізується в рамках соціальної функції держави, являючи собою систему юридичних, економічних, організаційних заходів щодо забезпечення, охорони і відновлення у разі порушення їх прав, свобод і законних інтересів, натомість у вузькому аспекті захист прав дітей – це діяльність державних органів і суспільних інституцій, спрямована на убезпечення дитини від порушення її прав і свобод, поновлення порушених прав дитини і притягнення порушників прав дитини до відповідальності;

визначено механізм взаємодії держави і громадянського суспільства у сфері захисту прав дітей як систему правових, інституційних, організаційних, матеріальних і фінансових засобів, за допомогою яких забезпечується їх партнерство та співробітництво з тенденцією до поступового розширення діяльності суспільних інституцій у цій сфері;

проведено ретроспективний аналіз ставлення до дитини з боку держави і суспільства від найдавніших часів до останньої чверті XX ст., виявлено окремі способи захисту дитини і державою, і суспільними інституціями, такими як сім'я, церква, громада та підтверджено наявність історичного коріння взаємодії держави і суспільства у цій сфері;

переосмислено та запропоновано використати окремі елементи національного досвіду захисту прав дитини суспільними інституціями, зокрема, діяльність громади щодо влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування, та захисту окремих категорій дітей (внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від воєнних дій та ін.); допомогу церкви і релігійних організацій в утвердженні гуманістичного ставлення до дитини;

розв'язання конфліктів за участю неповнолітніх призначеними громадою мировими суддями тощо;

запропоновано удосконалити законодавчу регламентацію форм взаємодії суб'єктів юстиції щодо дітей з інституціями громадянського суспільства шляхом внесення змін до проекту Закону «Про юстицію, дружню до дитини», зокрема, п. 4 ч. 6 ст. 7 визнано за доцільне викласти у такій редакції: «4) інші форми, не заборонені законодавством»;

визнано одним із напрямів розширення повноважень органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав дітей створення інституту муніципального омбудсмена з прав дітей та молоді;

удосконалено:

розуміння міжнародного механізму захисту прав дитини, котрий визначено як сукупність нормативних та інституційних елементів, які перебувають між собою у нерозривному взаємозв'язку та взаємодії; при цьому до перших належать універсальні та спеціальні міжнародно-правові акти, які закріплюють права дитини та регламентують їх захист; другі являють собою міжнародні міжурядові та неурядові організації, діяльність яких безпосередньо спрямована на захист прав дитини;

зміст поняття «відновне правосуддя», під яким розуміється альтернативна кримінальному судочинству діяльність сторін кримінального провадження, держави в особі уповноважених органів, інституцій громадянського суспільства та інших суб'єктів, спрямована на захист і відновлення прав потерпілого, правопорушника та громади;

тлумачення понять «забезпечення прав дитини», «охорона прав дитини», «захист прав дитини». Їх спільною рисою визнано те, що усі три види діяльності реалізуються державними органами та суспільними інститутами. Відмінності ж полягають у тому, що забезпечення прав дитини – це створення найбільш сприятливих умов для їх ефективної реалізації, охорона прав дитини – це недопущення їх порушення; захистом прав дитини є система заходів, які спрямовуються на виявлення й усунення порушень прав дитини та поновлення порушених прав;

характеристика розвитку ювенальної політики в Україні, а саме – відмітною ознакою сучасного етапу визнано втілення в життя принципу «найкращих інтересів дитини» спільними зусиллями держави та громадянського суспільства;

набули подальшого розвитку:

характеристика молодіжної/ювенальної політики Української держави як такої, що має змішаний характер, поєднуючи риси поширених у світі шведської та американської моделей: з одного боку, основні напрями діяльності держави у цій сфері доволі детально регламентуються законодавчими актами (шведська модель), а, з іншого, увага держави зосереджується здебільшого на розв'язанні проблем окремих категорій дітей та молоді (американська модель); за ступенем імплементації норм міжнародного права національну модель молодіжної/ювенальної політики

визнано відкритою, оскільки Конвенція про права дитини виступає основою для розвитку вітчизняного законодавства у цій сфері;

характеристика статусу омбудсмена у справах дітей в Україні, зокрема, підтверджено положення про відносну самостійність інституту Радника – уповноваженого Президента України з прав дитини, оскільки він забезпечує здійснення власне Президентом України повноважень щодо реалізації та захисту конституційних прав дітей, у зв'язку з чим визнано за доцільне посилити взаємодію Радника – уповноваженого з інститутами громадянського суспільства через громадські ради, громадський контроль тощо;

положення про міжнародні міжурядові та неурядові організації як інститути глобального громадянського суспільства, що займаються захистом прав дітей на наднаціональному рівні;

визначення дитячих та молодіжних громадських організацій як інститутів громадянського суспільства, що забезпечують участь дітей і молоді у прийнятті рішень з питань, які безпосередньо їх стосуються, шляхом установлення відповідності Закону України «Про основні засади молодіжної політики» змісту Європейської хартії про участь молоді в суспільному житті на місцевому та регіональному рівні;

обґрунтування необхідності змінити співвідношення делегованих і власних повноважень органів місцевого самоврядування у сфері захисту прав дітей на користь самоврядних, оскільки громада найбільше зацікавлена в тому, щоб забезпечити їй дитячому населенню належний захист.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформовані у процесі роботи висновки та положення можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері для подальшого дослідження проблем, що стосуються захисту прав дітей в Україні. У правотворчій діяльності для удосконалення взаємодії держави і суспільства у сфері захисту прав дітей результати дослідження можуть бути враховані при формуванні нормативно-правової основи для такої взаємодії. Врахування результатів дослідження у правоінтерпретаційній діяльності сприятиме більш глибокому розумінню змісту норм національного права у контексті його співвідношення з нормами міжнародного права у сфері прав дитини. У правозастосовній діяльності результати дослідження можуть бути використані при розв'язанні конкретних справ щодо захисту прав дітей в Україні.

Теоретичні положення дисертаційної роботи можуть бути імplementовані в освітній процес у рамках викладання навчальних дисциплін «Теорія права», «Проблеми теорії держави та права», «Ювенальне право», а також при розробці відповідного навчально-методичного забезпечення.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія», на наукових конференціях. Результати дослідження було апробовано й оприлюднено у виступах на таких конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Правові

та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.).

Публікації. Основні наукові результати дослідження висвітлені у 4 наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, з яких 1 стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, з наукового напрямку, за яким підготовлено дисертацію, та 3 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України. Додатково положення дослідження відображені в опублікованих тезах виступів на міжнародних і всеукраїнській конференціях.

Структура та обсяг дисертації визначені проблематикою дослідження, його метою і завданнями. Робота складається з титульного аркуша, анотації, змісту, основної частини (вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить сторінок, з них основного тексту – 197 сторінок. Список використаних джерел налічує 401 найменування.

Список публікацій здобувачки за темою дисертації

– наукові праці у наукових фахових виданнях України:

1. Борисюк І.Е. «Дитячий» омбудсмен у механізмі захисту прав дитини. *Юридичний бюлетень*. 2021. № 18. С. 19–25. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.18.02>.
2. Борисюк І.Е. Еволюція міжнародного нормативного механізму захисту прав дитини. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 2. С. 7–12. DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.194>
3. Борисюк І.Е. Конвенції Ради Європи та законодавство України у сфері захисту прав дитини: проблеми співвідношення. *Правова позиція*. 2021. № 2(31). С. 69–73. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-2.14>

– наукові праці у зарубіжних наукових виданнях:

Борисюк І. Відновне правосуддя як спосіб захисту прав дітей. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 4 (32). Vol. 3. С. 16–21. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.3.3>

– апробаційні праці:

1. Борисюк І.Е., Науменко Г.О. Правове забезпечення участі дитини в житті громадянського суспільства. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Вип. 28. С. 15–18.
2. Борисюк І.Е. Захист прав дитини в Україні: співпраця держави та громадянського суспільства. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах євроінтеграції: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.)* : у 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 131–135.

3. Борисюк І.Е. Інституційні моделі державної ювенальної політики. *Правове життя сучасної України : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 травня 2020 р.)* : у 3-х т. Т. 1. / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 127–130.

4. Борисюк І. Е. Діяльність міжнародних неурядових організацій у сфері захисту прав дитини. Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 червня 2021р. м. Львів, 2021. С.12-15.

Характеристика особистості здобувача. І.Е. Борисюк має вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, яка прирівнюється до вищої освіти ступеня магістра (пп. 2 п. 2 розділу XV Закону України «Про вищу освіту»). У 2001 році закінчила Київський національний університет імені Тараса Шевченка та отримала диплом за ступенем вищої освіти «бакалавр» за спеціальністю 081 «Право». У 2002 році закінчила Київський національний університет імені Тараса Шевченка і отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» та здобула кваліфікацію спеціаліста права. З 2017 року – аспірантка кафедри загальнотеоретичної юриспруденції Національного університету «Одеська юридична академія» заочної форми навчання. Володіє українською, російською, англійською мовами. Має 4 наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, з них 1 наукова стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 3 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України. Додатково положення дослідження відображені у 3-ох наукових статтях у співавторстві та 3-ох тезах доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є власним авторським дослідженням, у якому наукові положення, висновки та пропозиції обґрунтовано самостійно в результаті опрацювання значної кількості наукових джерел. Ідеї та розробки, що належать співавторам не використовувались.

Оцінка мови та стилю дисертації. Мова та стиль написання дисертації відповідають прийнятному у науковій літературі та відповідають встановленим вимогам, які висуваються до наукової праці такого рівня, що забезпечує легкість та доступність сприйняття дисертації.

У результаті попередньої експертизи дисертації Борисюк І.Е. та повноти основних результатів дослідження

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Борисюк Інни Едуардівни на тему «Діалог правових культур: законодавче та прецедентне право», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Борисюк Інни Едуардівни відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167 (зі змінами).

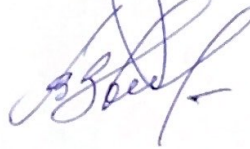
3. Рекомендувати дисертацію Борисюк Інни Едуардівни на тему «Правовий механізм взаємодії громадянського суспільства та Української держави у сфері захисту прав дитини» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Завідувач кафедри
загальної теорії права та держави
доктор юридичних наук, професор

А.Ф. Крижановський

Рецензент,
доктор юридичних наук, професор

В.В. Завальнюк

Рецензент,
кандидат юридичних наук, доцент

К.М. Глиняна